

דף מח

הערות ובאורים בפשט

זוהא תניא אף הוא ביטל את הוידוי וגזר על הדמאי, לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין... תרתי תקן, ביטל וידוי דחברים וגזר על הדמאי של עמי הארץ — קא סלקא דעתין שה'לפי ששלח... מתייחס גם על הרישא, שלכך ביטל את הוידוי. ומתקן, שאינו קאי אלא על גזרת דמאי. (כך מתבאר מתוך דברי רש"י בד"ה תרתי. ולפי"ז הקושיא איננה מעצם הדין שגזר על הדמאי, כי ודאי ידע לחלק בין ע"ה לחבר. ובוה מיושב שהקשה מן הברייתא ולא מן המשנה גופא. וע' קרן אורה).

זוהא שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד... כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה, כך תרומת מעשר וטבל' — טעותם היתה בסברם שחיוב הפרשת תרומת מעשר חל רק לאחר הפרשת המעשר, אצל הלוי. ודרש להם יוחנן כהן גדול שלא כן הוא אלא כבר מעתה חל חיוב מיתה, אם משום התרומת-מעשר המעורבת בפירות, הגם שעדין לא הפריש מעשר ראשון, אם מפני שכל טבל, גם של מעשר ראשון ושאר מעשרות — דינו במיתה. ומחלוקת הראשונים בדבר. (ע' רש"י בכורות יא: תוס' בימות פו. רמב"ם וראב"ד הל' מאכלות אסורות י, כ; שו"ת מהרי"ט כה; חזון איש; אפיקי ים ח"א יא)

מפריש ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן... מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה' — רש"י מפרש מדוע אין אומרים גם לענין 'תרומת מעשר' המוציא מחבירו עליו הראיה, ויוכל למכרה לכהן — לפי שאסורה היא לזרים, חששו שאם ישהה אותה אצלו עד שימכרנה, יבוא בה לידי תקלה ויאכלה בטעות.

והתוס' (ביומא ט. ד"ה מעשר) כתבו, לפי שתרומת מעשר מועטת בכמותה, אחד ממאה, וגם דמיה מועטין, שהרי אין לה אוכלין מרובים, אלא הכהנים בלבד — לכן תקנו חכמים שיתנה לכהנים. ואילו הטור (יו"ד שלא) כתב שיכול הוא למכרה לכהן, ודלא כרש"י. השער-המלך (מעשר ט, ב) כתב להוכיח מדברי הגמרא בחולין (קלא) כשיטת רש"י ודעימיה. ויש מי שכתב לדחות הוכחת השער-המלך, כי מחלוקת תנאים יש בדבר (ע' בית הלוי ח"א נב. וע' גם בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב כד, ה) שכתב לדחות הוכחתו). ובחדושי רעק"א הוכיח כשיטת רש"י מסוגיא דב"ק. וכן הוכיח (רפ"ב דערלה) ממשנת ערלה. (וע"ש בתפארת ישראל). וכן נקט החזון-איש (דמאי א, ב) לעיקר, כדעת הפוסקים שאין למכור לכהן.

למאי נפקא מינה, לבטולי הא מקמי הא' — נראה מדברי הגמרא שיש לבית דין להתעסק במניעת איסור חמור מאנשים, גם אם יישארו עוברים על איסור קל, כשאי אפשר לבטל שניהם. עוד משמע, שמותר אף ליעץ למי שעובר איסור חמור, לעשות דבר אחר, שאיסורו קל יותר, כדי שלא ייכשל בחמור. במקום שאי אפשר למונעו לגמרי מעבירה.

אמנם, אין להתיר איסור קל, או לעשות מעשה כלשהו שיכשיל אנשים באיסור קל, כדי למנוע איסור חמור. וכל האמור כאן בגמרא, הוא רק להתעסק בביטול האיסורים ובמניעתם. (עפ"י אגרות משה או"ח מד; יו"ד ח"א נב גג; או"ח ח"ד לה. וע"ע בשו"ת דובב מישרים בתשובה שבסוף ח"ב. וע"ע במנחת שלמה לה, א) ובשבט הלוי (ח"ד יז) על הכשלת אדם באיסור קל כדי להצילו מאיסור חמור. (וע"ש בח"ו לו). דינים אלו טעונים

דקדוק יסודי, שחילוקי המקרים והדינים דקים ומסתעפים לאופנים שונים).

(ע"ב) 'משחרב בית המקדש הראשון בטלו ערי מגרש' — רש"י פרש ערי הלויים, שהטענים הכתוב מגרשים. ואין הכוונה שכל הלויים לא היו בעריהם (ע' בספר עזרא ב), אלא מקצתם עברו לערים אחרות. ואין לפרש שהפכו את מגרשי הערים ליישוב — שאסור לעשות כן. גם אין לפרש לענין 'ערי מקלט' — כי אין שום סיבה שלא היו קולטות אחר ימי הבית הראשון. (רש"ש)

'לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו, דת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישאל' — רש"י פרש שהראיה היא על כך שכוננו 'נביאים אחרונים'. (וודאי גרס בברייתא 'משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי...'. וכ"ה בתוספתא וביומא ובסנהדרין). עוד אפשר שהראיה היא מכך שאמרו 'פסקה רוח הקדש' — משמע שכבר בטלו בזמנם האורים-ותומים. (באר שבע)

ליקוטים מפוסקים אחרונים

'משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות... אודנא דשמעא זמרא...' — בפרטי איסור זמר בזמן הזה, חלוקות הדעות בין הראשונים; — לדעת הכל נאסרה אף השירה בפה ללא כלי זמר, כמפורש בגמרא בגטין (ז). אמנם, לרוב הדעות שירה בפה אינה אסורה אלא על משתה היין. ויש שאסרו שירה בפה אפילו שלא על היין. (תשובת הרמב"ם — רכד, שלא כבחיבורו הגדול; ב"ח או"ח תקס. והובאה דעה זו במשנה ברורה שם. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א קסו) כתב שמצד הדין הדבר מותר, כדעת רוב הראשונים, אלא שראוי לבעל נפש להחמיר בדבר). ובכלי נגינה — שיטת הרמב"ם (הל' תענית ה, יד) לאסור אף שלא בבית המשתה. וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח תקס). ושיטת התוס' (גטין ז). שאין אסור אלא בבית המשתה, או אף שלא במשתה — אם זה באופן תמידי, כאותם המלכים הקמים ושוכבים על מיטתם בכלי שיר. והביא שיטה זו הרמ"א. (שם. וכתב בשו"ת אגרות משה (שם ובח"ג פז) 'ויש להחמיר, אבל אין למחות ביד המקלים'. וע"ש ביו"ד ח"ב נג, שמלשון התוס' משמע שאף ברגיל אינו איסור ממש אלא ראוי להחמיר, אבל בטור (תקס) משמע שלהתוס' הוא איסור ממש למי שרגיל. עוד כתב באג"מ (בח"ג פז) שבימי ספירת העומר אסור לכולי עלמא).
ואף להרמ"א, נראה שמודה שאסור בקיבוץ רבים, גם שלא על היין (אגרות משה יו"ד ח"ב קלז, ב).
א. ראית הב"ח לאסור אפילו שירה בפה ובכל מקום מ'זמרא דגרדאי' שאסורה — כתב ב'אגרות משה' (שם) לדחותה, שדוקא ברגילות אסור, כמו שכתבו התוס', והגרדיים רגילים היו בדבר. ובלאו הכי, ראית הב"ח אינה אלא לפירש"י, אבל הערוך מפרש שאסורים משום נבלות פה שבשיריהם. ולפי"ז אין ראיה שלשיטת התוס' אסור אף ברגיל, בפה בלבד ללא כלי זמר. וכן מדויק בלשון הרמ"א שם.
ב. לדעת הב"ח, זה שאמרו במשנה **'בטל השיר בבית המשתאות'**, והלא אסור אף שלא בבית משתה — נראה, שהאיסור שלא בבית המשתה נגזר בתקופה יותר מאוחרת, בימי האמוראים, וזה אשר הוסיפו רב ורבא רב הונא **'אודנא דשמעא זמרא...'** ו'זמרא בביתא...'. וזמרא דגרדאי דאסור.
בספר ברכת אברהם (גטין ז). תמה על חומרת המשנ"ב בזמר הנשים כשעושות במלאכה. ונראה פשוט שסברתו דהוי

כגרדיים (וכפרש"י דמשום איסור זמר ולא משום ניבול פה). ואסור משום שכך הוא הרגילות, וכמו שכתב באג"מ גבי גרדיים. וע"ע: אג"מ יו"ד ח"ב נו.

כשם שמעשה הניגון והשירה אסור, כך גם השמיעה אסורה (כפי שהדגיש הרמב"ם שם, 'אסור לשמוח בהן ואסור לשמען'. וכנראה מקורו מלשון הגמרא 'אודנא דשמעא זמרא תעקר').

שמיעת שירים ממכשיר חשמלי, כמו רדיו, טייפ וכו' — האם דינה כשיר בפה או בכלי — כתב ב'אגרות משה' (שם) שאם שומע בו שירה בפה — דינו כשירה בפה, ואם בכלי זמר — אסור. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב נו וח"ו סט) פסק לאסור בכל אופן, שלעולם הוא נידון כשירה בכלי. (ודייק מלשון הרמב"ם שבכלל האיסור הוא כל כלי שהוא, ולא הותר אלא בפה ממש. ולכאורה נראה שכוונת הרמב"ם לדברי הגמרא בסוף המסכת, שאסרו כל מיני כלי זמר, אך כולם הם 'כלי שיר', מה שאין כן מכשיר שאינו בגדר 'כלי שיר' לא שמענו שגם הוא יכלל בגזרת חז"ל. וכנראה זו סברת האג"מ).

אין בכלל איסור זה שירי הספנים ומושכי הבקר, שמטרתם לזרו את המלאכה, כמובא בגמרא. וכן כתבו הפוסקים לענין שירי ערש, שהאם שרה להרדים את בנה (ע' שער הציון שם). וכן כתבו על השומע כדי לפקח עצבונו (ע' שו"ת מהרש"ג ח"ב קנה; שבט הלוי ח"ו סט).

הפוסקים סתמו ולא חילקו בין שירי שמחה לשירים נוגים. ויש מקום לומר שאף על פי שעיקר הטעם משום החרבן וגלות ישראל, אפשר שלא חילקו חכמים בין שיר שיש בו שמחה או עצב, ואסרו כל שיר המביא להתרגשות הנפש. (ע' תשובת הרמב"ם רכד). וצ"ב.

'פירש גאון, הא דאמרינן זמרא בפומא אסיר, הני מילי כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו, ולשבח יפה ביפיו, כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר, אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקדוש ברוך הוא, אין אדם מישראל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה, ולא ראינו מי שמיחה בזאת'. (הרי"ף — ברכות פרק ה. וכן פסק הרמב"ם בהל' תענית ה, יד; שו"ע תקס"ג. ראה עוד 'המועדים בהלכה' — הצומות).

*

(ע"ב) 'משחרב מקדש ראשון בטלה שירא פרנדא וזוכית לבנה ורכב ברזל' — בדברים אלו רמזו על מעלות רוחניות שבטלו לאחר חורבן הבית הראשון;

זוכית לבנה — הכח לזכך את החומר והגוף. כי בטלה ההארה הרוחנית שיצאה מן הבית. שירא פרנדא — משי נקי ומשובח. כידוע, הלבושים מורים על מעשי המצוות, והיינו, שגם המעשים הטובים נפגמו, ואין עוד מעשה זך ונקי, בכלם מעורבים סיגים, ואינם 'משי טהור' (שעל שם כך נקראו ישראל 'תולעת יעקב'). כלי ברזל — כחות המלחמה שכנגד היצר הרע. (קדן אורה. ע"ש באורך).